

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Hegyi Ödön

Cím: A Viziváros.

Forrás: Bpest.

Bp.

(Hely)

1909 X. 10

(Idő)

(Köt. v. füzet) (Oldal)

Osztályozás

Tároló

725.091

Idő

" 1909 "

Személy

Helyszám

A Viziváros.

Különbél különféle hírek tudatják, hogy az agyonrendezett Pest után most már Budára kerül a sor. Nevezetesen a Vizivárosra is. A kegyetlen csákány, s a mérnöki vonalzó, mely az egyeneseket görbékre igazítja, nagy multat bolygat meg itt, Budapest második kerületében. S ennek a multnak, Budavára után itt marad meg a legtöbb emlékeztetője.

A mai Viziváros hajdan öt külön községből állott. A kapucinusok templomáig terjedő alsó részét Halász-városnak nevezték, s a kapucinusok előtti tér nem is oly régen még Haltér volt. A felsővárost Vizivárosnak hívták, majd a török időkben az itt letelepedett nagy számu zsidóság után: Zsidóvárosnak is.

A vároldalnak észak-keleti része Szent Péter-falu volt, a magyarok plébánia-templomával, mely a Hattyu-utcában állott és a domokos-rendü vértanu, szent Péter tiszteletére volt szentelve.

Az Alsó-városnak ez a három részegyütt e kemény fallal volt körülveve, melyet a török is megtoldott és megerősített. A fal a Várból, a bécsi kaputól kiindulva a Széna-térre futott le, itt, szemben a régi János-kórházzal, kapu

nyílt rajta, aztán tovább huzódott a mai Margit-köruton a Ganz-féle vasöntő mellett, ahol szintén kapu volt s ahol negyven év előtt is még hatalmas köridomu fal emelkedett. Innen végig ment a fal a Duna-partján s a Lánchid felett összekapcsolódott a Vár falával. Itt, az Elipsre fedett lépcső vezetett, melynek kapuját a törökök kakas-kapunak nevezték. A széna-téri kaput temető-kapunak, a Ganz-gyár mellett pedig uj, vagy logothikapunak hívták.

A mai Vizivárosnak a Ganz-gyártól a Császárfürdőig terjedő része a Szent-Háromság nevezetű kis mezőváros volt, mai Rókus-utca tájékán pedig, a Ganz-gyár villamos telepe s a gázgyár helyén Logoth falu terült el.

Mint általában a régi Budán, a Vizivárosban is több templom és kápolna volt hajdan, mint ma.

Szent Péter mártir külvárosában a XIII. század közepén temploma épült a nagy számu magyarságnak. A török mecsetté alakította át, aztán elpusztult. A kapucinusok helyén a karmelitáknak volt temploma már 1372-ben. Nagy Lajos és anyja Erzsébet volt a pártfogójuk. E templomot is mecsetté alakították át a törökök. Buda visszafoglalása után 1688-ban idetelepedtek a kapucinusok, kiknek templomát 1703-ban kezdték építeni. Kolostoruk mai szép román formájában 1856-ban újra épült.

A felső Viziváros mai plébánia-templomát Budának a hódoltság után való kegyurai: a jezsuiták alapították. A plébánia-épület 1724-

ben, a templom azonban csak 1746-ban készült el.

Az Erzsébet apácák kolostora és temploma 1740-ben épült fel s előbb a Ferenczrendi barátoké volt, kiket II. József 1785-ben az ágostoniak megszűnt rendjének kolostorába telepített át az Országútra (ma Margit-körut), ahol ma is laknak. Az apácák lábadozók házáat Marczibányi István alapította, aki az Irgalmas-rendü barátokat is letelepítette és 1815-ben kórházat építtetett számukra alapítványként nekik ajándékozván a Császárfürdőt. Az apácateplom helyén állatt a törökök legnagyobb s legdiszesebb budai mecsetje. Az ágostoniak, ma ferenczrendiek, említett kolostora a tizennyolcadik század második tizedében épült, templomuk pedig 1770-ben.

Nepomuki szent Jánosnak szénatéri kápolnája a régi szent János-kórházhoz csatolva 1735-ben már állott. A kórház és vele kapcsolatosan a szegények háza a tizennyolcadik század első éveiben épült. Mai alakjában 1820-tól való a kórház.

A fő-utcai Flórián-kápolnát, a Ganz-féle vasöntő mellett, mely ötven év előtt még katonai kórház volt, 1751-ben építtette egy jámbor pékmester.

Megszűnt Remete szent Pál temploma, mely a fő-utcában a gözmalom helyén állott, a török alatt szintén mecsetté lett, a török kiűzése után pedig a katonai kincstár salétromi raktárul használta.

Négy temető volt, több kápolnával a Vizivárosban. A kapucinusok temploma körül

két kis temető volt a XVIII. században. Temető volt továbbá a Margit-körut, Kapás- és Erőd-utca között, hol ma a közuti villamos-társaság házai állanak. E temetőben, melybe utoljára 1776-ban ástak sirt, két kápolna volt s egy remete-lakás. A Margit- és Török-utca között, a domb oldalán szintén temető volt: a kivégzettek temetője. Ide temették a hazaárulókat. Jó Hunyady László is itt nyugodott, mielőtt Gyulafehérvárra szállította volna nagybátyja: Szilágyi Mihály. Ide temették Kontot is harminckét társával.

A hódoltság ideje előtről nem maradt enn a Vizivárosban egy emlék sem. A templomokon kívül, melyek mind mecsetekké lettek, nem is volt monumentálisabb épület a budai Alsóvárosban. A főméltóságoknak uri kuriái természetesen mind elpusztultak. Mátyás király második nejének: Aragóniai Beatrixnak, Garai László és Konth Miklós nádoroknak a háza helyét éppen csak hogy sejtjük. A török építményeiből azonban még fennmaradt egy-néhány.

Eredeti alakjában áll a régi Kálvária-dombon Gyul-Babának ismert sir mecsetje. Ezt 1543—1548 közt építette Buda harmadik pasája, az ez időtájt elhalt Gyul-Babának sirja felé. Ez a Gyul-Baba pedig egy gazdag jámbor török ur volt, aki e hegyen muzulmán zárdát alapított s maga is benne élte napjait. A török kiűzése után a jezsuiták kápolnának használták a sir-mecsetet; 1786-ban azután visszanyerte eredeti rendeltetését.

Közismert dolog, hogy a régi budai fürdők mindegyikében található törökkori épülrészek. A Vizivárosban lévő Királyfürdőt, (így nevezve arról a Király-családról, melynek tulajdonába került a XVIII. század végén) szintén török pasa (ugyanaz, ki az említett fürdőt) építtette. Kupolája ma is a régi. A török fürdők pedig világhírűek voltak. Már 1584-ben így ír az egyikről egy német utazó: »templomhoz vagy kápolnához inkább hasonlít, mint fürdőszobához.

Hires volt s csak néhány évtizedje tűnt el a Lukács-fürdő helyén állott négytornyú Császár-malom, voltaképpen harminc malom egymás mellett, melyeket 1579-ben állított ide Mustafa pasa.

A Vizivárosban játszott az első magyar szervezett szintársaság: a Kelemené, mely

1792-ben 206 forinton megvette a kereskedelmi miniszterium helyén állott bódét s még abban az esztendőben bele is költözött. Hajdan Mátyás király istállóí és szinei állottak itt, melyekhez a későbbi időből a török álnokságnak egy szomorú epizódja fűződik. Mikor 1541-ben véglegesen török kézre került Buda vára, a szultán bántatlan kiköltözést engedett a Vár lakóinak. Ki is vonult egy nagy részük a vízi-kapun, mely ott állott a Vöröskereszt-Egyesület palotája sarkán, hol a kocsiut a Várba torkollik, de mire leértek az Alsó-városba, rájuk rohantak a janicsárok, behurcolták őket ezekbe a kocsiszínekbe, itt pörére vetkőztették, minden vagyonukból kifosztották s a kit fel nem koncoltak, megkorbácsolva ütek el.

A magyar színjátszó társaságnál jóval előbb már a tizennyolcadik század hatvanas éveiben működött a Vizivárosban, a Fő-utcán állott »Fehér-kerezt«-vendéglőben egy német társaság. Az első színész-trupp Budapesten.

A Viziváros utcáit róva, lépten-nyomon találunk jellegzetesen régi, százados házakat. Nem egy közülük építőművészi tekintetben is felette érdekes. A Margit-köruton, szemben a Királyhegy-utcával, a Tölgyfa-utcában, a Csalogány- és Batthány-utcában, legkivált pedig a F-utcában egymást érik a megtekintésre érdemes házak. Itt csak egy-néhányra hívjuk fel a figyelmet.

A Medve-utca 4. számú házának diszes barokk-kapuzata, a Battyhány-tér 3. és 4., s a Szilágyi Dezső-tér 4. számú házainak figurális diszítésű homlokzata, különösen pedig a Fő-utca 20. számú ház (a Pala-utca sarkán) zárt kerek erkélyével és eleven domborműveivel a homlokzat ablak-közeiben, a régi Pest-Buda építő-módjának legjellegzetesebb példányai.

A feltöltött Zsigmond-utca csaknem elfedte már a másfél százéves primási házat (Zsigmond-utca 22. szám), melyet gróf Csáky és gróf Batthány esztergomi érsekek építtettek 1752-ben és 1783-ban.

A budaiak jól ismerik a »3 nyul«-kaszárnyát a Fő-utcában. A nyulakhoz, noha nem tulságosan harcias állatok, úgy jutottak katonáék, hogy a kaszárnyát ama »3 nyulhoz«

cimzett vendégfogadóból alaki ották át, mely 1801-ben pült itt a városi észárszékek helyén.

Nem ugyan régiségük miatt, megemlítését érdemel még két ház. Az egyik a Lánchid-utca 23. száma alatt van. Ez az egyetlen még megmaradt »bórszáritó-ház« Budán (Pesten, a Molnár-utcában, is csak egy van, egyet pedig a múlt hónapban bontottak le). Nevezetes végül az Iskola-utca 22. számú háza, amelynek sarkán egy karsu fülkében »vastuskó« feketéllik Pesten is van még egy vastuskós ház: a Váci-utca és Türr István-utca sarkán lévő Joanovics-féle ház. Itt azonban a vastuskót felvitték az első emelet sarkára. Ezeknek a vastuskóknak a rendeltetése, pedig a külföldön is (többi közt Bécsben is) van még néhány példányuk, máig sincs fe derítve. A vastuskó voltaképpen bogas fa-tuskó, melyet azonban mégis vasassá tesz a teménte en, mindenféle alaku szeg, melyeket beléverték.

Tudvalevő, hogy nem is olyan régen még a mesterlegények, ha felszabadultak, vándor-utra keltek. Állítólag ilyen vándorló legények kedvéért állították fel a nagyobb városokban ezeket a tuskókat. Átutaztában minden legény beléverte a szegét, melynek alakjával nemcsak jelt adtak egymásnak, hanem tudósítást is arról, hogy melyik mester műhelyét kerüljék el a munka-keresők.

Gyórrött, ahol a piac egyik házán szintén van ilyen vastuskó, egyenesen céh-tuskónak nevezik azt s a hagyomány szerint a felszabadult mesterlegény, amint kívágta a remeket, ment és egy szöget vert a tuskóba.

A budai vastuskóba még egy ágyugolyó is befurakodott. 1849-ben erre száguldott a első honvéd-roham és itt esett el a legtöbb honvéd, mikor megostromolták a lánchid-főnél állott víztornyot, mely Hentzi seregét szolgálta. Egész oszlopokat sepezt el közülük a védők kartács-zápóra és hamarabb is kezükbe került maga a Vár, mint a víztorny.

Hegyi Ödön.